

אדירי תערה

תולדות חיבורם של גדולי ישראל גאוני וגדולי תורה שלא התפרסמו ספריהם

ספר מקרא מפורש

תולדות חיי המחבר והספר

הגאון רבי יצחק יהודה זצ"ל נולד בשנת תר"מ לאביו "הגאון החסיד האמיתי" רבי משה פנחס טרונק זצ"ל אב"ד קוטנא בן הגאון האדיר המפורסם בכל הגולה רבי ישראל יהושע טרונק זצוק"ל אב"ד קוטנא בעמח"ס שו"ת ישועות מלכו ועוד. מטל ילדותו נתגדל על ברכי זקינו ונתפרסם בכשרונותיו העלויים וכשהגיע לפרקו בחר בו לחתן הגה"ק בעל "השם משמואל" מסאכאטשוב זצוק"ל, לאחר נשואיו דבק מאוד באבי חותנו ה"ה הגה"ק בעל אבני נזר זצוק"ל אשר חיבבו ממש כבנו¹, ולמד תורה מפיו בתור תלמיד², ושם עלה ונתעלה במעלות התורה והחכמה ויצא שמו לגאון ובעל סברה בכל מכוני תורה, וכשעדיין צעיר לימים נתקבל לשמש ברבנות בכמה עיירות, עד שבשנת תרע"ב בפטירת אביו נתקבל במקום אביו וזקינו לשמש ברבנות החשובה בעיר "קוטנא", רבי יצחק יהודה שימש ברבנות זו עד פטירתו בפתע פתאום בשנת תרצ"ט.

הספר הנחמד "מקרא מפורש" חיברו הגאון המופלא רבי יצחק יהודה טראנק זצ"ל אב"ד קוטנא. הספר המיוסד על "ביאורים מקראות שבתורה ע"ד הלכה ואגדה" וכולל הברקות

שנונים בדרך הפשט וחיידושים נפלאים בדרך לפלל הלכה, נדפס פעם אחת ע"י המחבר בשנת תרצ"ו. הספר נדפס פעם שני במהדורת צילום עם קצת הוספות ע"י "המכון להנצחת רבני וחסיד פולין" בשנת תשמ"ו.

ואלו הם רבותינו חכמי התלמוד, אתה מוצא לכל תנא ותנא אמורא ואמורא הגיונו דרכו ושיטתו המיוחדים לו, מי שיש לו דעת זוהה להבדיל בין דרך רבא לדרך של רב אשי, ולא הרי שניהם כדרכי רבה ורב יוסף, והוא דבר מפורסם לכל הרגיל בדבריהם וזוכה להעמיק בדברי אלוקים חיים, ואפילו בסגנון לשונם נבדלו זה מזה ויש לכל אחד סגנונו ע"י כתובות ב: תוד"ה פשיט), ואף הנביאים, שרוח ה' דובר בם לא נשתוו בסגנון (סנהדרין פט), וכבר היה רגיל בפומא דרבינו הגדול כ"ק חו"ז מסאכאטשוב זצ"ל שידוע ומכיר לקרוא בשם בעליהם סברות רבותינו הראשונים ז"ל אף אם לא ישמעם בשם אומרים, לפי שבכר בא על תכונת דרכם של כל אחד ואחד בתורה.

בין ענקי הרוח הללו היה רבינו הגדול כ"ק חו"ז מסאכאטשוב זצ"ל, הוא הגבר אשר הוקם עול וחקק דרך לעצמו בתוה"ק, כפי אשר קיבל מרבו, הרב האלקי מקאצק זצ"ל "כי לא הפלפולים חידושים המה" (הקדמת אגלי טל) והוא שמציא לנו אותה ההעמקה וההבנה הסאכאטשאבית המיוחדת אשר רוחה שפון על ספריו הקדושים, וכבר נודעו בעולם הלומדים בשם "הלימוד הסאכאטשאבי", אותו הדרך בתורה שרוב לומדי דורנו שתלמידיו היו, אחזו בו, עכ"ל.

³ דביקתו ברבו משתקפת במאמר נפלא שכי קבוצת תורני בית אברהם שיצא לאור ע"י תלמידי הגה"ק בעל האבני נזר, בו הוא מגדיר תורת רבו ודרך לימודו, וז"ל "כבר המשילו הז"ל את ת"ח לבונים וכמו שלא כל בונה בשהו, ישנו שאפשר בידו בלי להשתמש בשל אחרים קונה לו מגרש ובונה לו לעצמו בית ממסד עד הטפחות וכולו הוא שלו ואין לזר אתו, אכן יש שידו קצרה ובע"כ הוא נזקק לשל מי שכבר קדמוהו מוצא בית בנוי והוא רק בונה לו עליה על גבו וזה לו לבית, ככה אתה מוצא בבנים בונים, מי שכל בניינו הרוחניים רק על יסודות אלו שקדמוהו הוא בונה המה המרחיבים ומאירים תורתן של ראשונים ומהם הם נבנים אבל אין אתה מוצא בדבריהם איזה דבר מקורי שכולו שלו.

אבל יש לנו גבורי הרוח אלו שיגעו ועמלו בתורה עד שאת מקורו מקור החיים הערו וכל מה שמחדשים בה לא על יסודות והנחות שקדמם רק הכל שלהם, ועליהם דרשו חז"ל (ע"ז יט), שלסוף נקרא תורתו ותורה דיליה הוא המה המקוריים שהמציאו לנו שיטה חדשה ודרך חדש בתורה גדולי הרוח ששתלם ה' נתן התורה בכל דור ודור, וזכו לקבוע להם מקום מיוחד ובנין קבע בהיכל התורה אשר שמם נקרא עליו דור דור.

¹ הגאון הגדול רבי יהושע מקוטנא זצוק"ל שהיה נחשב בשעתו לרבן של כל בני הגולה שר התורה והיראה חסיד ועניו ואיש אמת שלא נשא פנים לאיש, נולד לאביו החסיד רבי דוד זצ"ל בשנת תקפ"א, אביו קראו בשם "ישראל אליהו יהושע" על שם "הבעש"ט" "הגר"א" ו"הפני יהושע" [היה חותם שמו "ישראל יהושע" – מפני סוסף השם ישראל ותחילת השם יהושע הם אותיות "אליהו"]. כבר מימי נעוריו גדל שמו כעילוי נפלא, יחיד בדורו היה בזכרוננו הנפלא ובדרך לימודו המקוריית, ושימש בכמה עיירות חשיבות ובסוף ימיו בקוטנא שעל שמו נתפרסם, היה מגדולי המשיבים בדורו שמכל קיצוי תבל פנו אליו לשאול דבר ה' זו הלכה. גם היה בידידות נפלא עם צדיקי דורו כהרה"ק מקאצק והרה"ק החידושי ר"ם מגור, ובפרט עם הרה"ק בעל אבני נזר והרה"ק רבי יחיאל האדמו"ר זקן מאלכסנדר זצוק"ל שבו היה דבק כחסיד. רבי יהושע נסתלק לשמי מרום בשנת תר"נ.

² בהקדמת ספר "יבין דעת" של זקינו רבי יהושע מקוטנא כ' בתוה"ד "כ"ק אדמו"ר חו"ז גאון ישראל וקדושו מסאכאטשאב זצ"ל שזכית ללמוד תורה אצלו והיית חביב בעיני כבניו".

מקוטנטא זצ"ל ודודו בעל הנפש היה זצ"ל שפעלו רבות עבור הישוב החדש בארץ ישראל, גדול היה תשוקתו לעלות לארץ ישראל וגם עשה הרבה הכנות לזה, אבל למעשה לא עלתה לו הדבר.

הספר "מקרא מפורש" הוא ספר מלא בדברים מתוקים ומלהיבים מזן אל זן, בחריפות ובקיאיות רבה, בסגנון המיוחד לגאוני פולין מן הדור ההוא, (בספר פרדס יוסף הרבה להביא מדבריו שדרכו עולה בסגנון אחד עם ספרינו זה), גם יש לו דרך מיוחדת בפירוש פשט במילות הפסוקים בדרכים חדשות. כאמור הספר לא נדפס רק במהדורת צילום, וכפי הנראה נדפס במהירות, וחסרים בו מראי מקומות רבים, ופיענוח ראשי תיבות, במהדורת צילום אשר לפנינו אין בו שום הקדמה והסכמה, (יתכן שהיה בדפוס ראשון רק נאבד). מפי השמועה שמענו שעובדים להדפיסו אידרא ברוב פאר.

מדברי תורתו

א. כי אלקי אבי בעזי ויצלני מחרב פרעה, מה שלא אמר "כי אמר" כמו גבי גרשום, כי טעם הזה ה' ירא לפרסם כי בורח ה' מחרב פרעה, שלא יתגלה.

עוד י"ל כי השם קורין בשעת המילה ובמילת אליעזר פגשהו המלאך וצפורה שמלה אותו קראה לו השם, ומשו"ה לא נאמר בו "כי אמר".

ב. ויבא אהרן לאכול לחם ע' רמב"ם פ"ה ה' ד' מה' כלי המקדש אסור לכנוס לסעודה של

רבים אפי' של מצוה, א"כ קשה למ"ד יתרו לאחר מתן תורה בא, וע' רמב"ן כאן דזה היה שכבר עמד עמהם זמן רב, א"כ כבר ה' אהרן כהן גדול, וכיצד נכנס לסעודה דרבים והרי אף של מצוה אסור, והא דינאי המלך שכהן גדול היה וסעד ברבים עי קידושין ס"ו, צ"ל דהיכי דהוא המזמין מותר תדע דהרי כבוד מלך חמור מכבוד כהן גדול דכבודו אינו מחול, וע' שלהי תענית וע' ברמב"ם בהלכות מלכים, ומ"מ מצינו שהסיבו בשלחן המלך שאול, וצ"ע.

ג. והייתם לי סגולה מכל העמים, בב"ק דף פ"ז: מה סגולה ס"ת, כי כתבם על לוח לבך כתוב, ורצון השי"ת ה' כי ישראל יהיו הס"ת שדברי תורה יהיו נחקקים בלבבם, וזה "והייתם לי סגולה", ס"ת.

ד. משה ידבר והאלקים יענו בקול, ובמכילתא, השי"ת מסייע למשה, ונראה כי דרשו פי' יענו מלשון "טרם אענה אני שוגג" בתהלים קי"ט דמשמעו לימודי, ומזה י"ל דפי' "תען" לשוני אמרתיך, "ילמוד" אמרותיך, וזה יענו בקול סעי' אותו ולמדו את הקול הישר להשמיע לישראל שיקבלו.

ה. אל יהרסו לראות, עי' מכילתא שמא "יתרעו" והמפרשים נדחקו, ולפענ"ד נראה שהוא מלשון ריעות ואחזה כמו "תרועות" מלך בפ' ברכה, שאם יתקרבו יותר מדאי יהי' לבם גס בשכינה, עי' לקמן פרשת משפטים (כ"ד י"א) בפרש"י וילקוט¹², ועי' בחקותי (כ"ו י"ב) בפרש"י יכול לא תראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלקים.

ו. לא תחמוד, יש להסתפק בחמד אזהו חפץ שבידי חבירו אבל טעה וכסבור שהוא שלו וחומד ומתאוה ומשתדל שיחזור החפץ אליו אם עבר על לא תחמוד בשוגג, ואינו דומה לגוזל של חבירו אף בכסבור שהוא שלו דעובר על לא תגזול בשוגג, וכו', דבלאו דלא תגזול כוונת המניעה שלא ליקח משל חבירו בחזקה וזה נעשה ואף דהוא טעה וסבר ששלו הוא וסבר ששלו הוא נוטל זה הוי כמו כסבר ששומן הוא ואוכלו, אבל בלא תחמוד דישנו בלב חומד ומתאוה לשל חבירו, והכא בטעה לא נתכוין כלל לחמוד של חבירו א"כ הוי שינוי עקרית בעצם פעולת העבירה דהרי לא זו החמדה לשל חבירו כחמדה להשיג שלו חזרה א"כ י"ל דחמדה כי ההוא לא אסרה התורה, וכו'.

וזוה יש ליישב הא דספרי שופטים¹³ דמוסיג גבול קרקע של חבירו בארץ ישראל עובר ב' ובחוץ לארץ בלאו אחד, ולמה לא ג' וב', דאיכא נמי לאו דלא תחמוד, ואף דלא לקי עלי' דהרי על לאו דלא תסיג נמי לא לקי כמו"ש בתוס' שבת (פה). ד"ה לא תסיג ע"ש, ולפי"ז ניהא לפ"ד הרמב"ן בפ' שופטים דקרא איירי בסבר שלא חלקו לו כראוי והוא גבולו לא של חבירו ע"ש ובכה"ג לא שייך לא תחמוד. אבל ברמב"ן ריש פרשת משפטים כ' דמש"ה נסמכה פ' משפטים לפ' יתרו, בשביל אזהרת לא תחמוד, דאם לא ידע דיני משפטים אז יסבור של חבירו דשלו הוא וחמדינו ע"ש א"כ מבואר מזה דבכה"ג נמי איכא לא תחמוד וצ"ע.

ועוד מכתב משנת תרצ"ה "בטח קבלת מכתבי אליך והנני חוזר על שאלתך מדוע הנני בושש מבוא שערי ארצינו אבל יקירי מרגיש אנכי עד כמה קשה צער הפרידה ממנה לכן הנני מוחכה אולי אזכה להשתקע בתוכה אחשוב כי עכשיו אולי העת הנכונה לכך" וכו'.

⁷ לדוגמה עיין להלן בהדברי תורה אות ד, וה.

⁸ ז"ל הרמב"ם "לא יכנס לבית המשתה ולא לסעודה של רבים אפי' של מצוה" והטעם שאינו כבוד לו שאוכל ושותה בפני רבים.

⁹ בספר "דרך שיחה" תי' הגאון רבי חיים קנייבסקי זצ"ל כי כמש"כ בפסוק "לפני האלקים" שאני.

¹⁰ בסדר לימוד דף היומי של שבוע זו.

¹¹ רש"י פי' אענה "מלשון ענינו", והמצו"ד כ' "טרם עניתי עצמי בלימוד התורה".

¹² לכאו' צר"ל "מילקוט", רש"י מביא ממדרש תנחומא "היה מסתכלין בו בלב גס".

¹³ פרשת שופטים פיסקא קפ"ח, וכן פסק הרמב"ם בספר המצות לאוין רמ"ו. והב' לאוין הוי משום לא תגזול ולא תשיג.

מנסה לעשות בבניו, שהדור הבא אחריו לא תתקיים בו קללת "ואכלה אתכם ארץ אויבים", וזאת תתן לי דאגה בלבי ולא תתן לי מנוח, מה יהי' בזרעי אחרי, על הדור הראשון אחשוב כי על יובל ישלח שרשיו וכל רוחות שבעולם לא יזיזו אותו ממקומו, אבל הדור השני דור השלישי, שעד כאן רחמי האב ודאגתו עליהם, מה יהי' עליהם וקול קורא אלי הרהר המלט. בבטחון כי למען כבודם של אבותי נוחי נפש מאורי גולה שמסרו את גופם ונפשם עבור ברית המשולשת, ה' ישראל ותורתו תשתדלו לטובת בניהם אחריהם, שלא יקצץ האילן ולא יבש המעיץ, רק לזכר עולם יהי צדיק חסדי ה' על יריאיו וצדקתו לבני בנים" וכו' ע"כ דבריו הכואבים.

ובמכתב אחר משנת תרצ"ה "יתן ה' חפצך יצליח בידך בזמן הקרוב לקיים איש ובאו לא מצרימה רק ארצה חמדתנו מי יתן ועינינו תחזינה קיבוץ פזורנו מביץ הגוים, שקמים עלינו כבימי המן בשעתו לכלותינו מן הארץ, אי אפשר לשער קישוי השיעבוד של הגלות הנוכחי בימיו האחרונים, כנראה מרגישה היא כי קרב קיצה לכן חוגרת שארית כוחה ללחום בנו בשצף קצף, ה' ירחם שארית עמו", עכ"ד.